

Milel ve Nihal Geleneğinden

'Allah'ın Kelâmına Dair' Altmışbeşinci Bölüm¹

Musâ b. Meymûn (Maimonides) el-Kurtûbî²

çev. İsmail TAŞPINAR³

Bu noktaya geldikten ve Allah'ın 'var' (*mevcûd*) olduğunu –fakat varoluş (*vücûd*) anlamında değil- ve 'bir' (*vâhid*) olduğunu –fakat tek (*vahdetin*) olduğu anlamında değil- öğrendikten sonra, Allah'ın 'kelam' sıfatından münezzehtir olduğuna dair sana ayrıca bir delil getirmeye ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum. Özellikle de, milletimizin Tevrat'ın mahlûk olduğunu –buradan, Allah'a nispet edi-

¹ Filozof Mûsâ İbn Meymûn el-Kurtubî, *Delâletü'l-Hâirîn*, yay. haz.: Hüseyin Atay, Ankara 1974, s. 166-168. Söz konusu makalenin tercümesinde Salomon Munk'un hazırladığı Fransızca edisyondan da istifade edilmiştir. Bkz.: Moise Ben Maimoun, *Le Guide des Egarés*, çev.: Salomon Munk, Paris 1981, t. 1, s. 289-293.

² Tam adı Ebû İmrân Mûsâ İbn Meymûn İbn Abdillâh el-Kurtubî el-Yahûdî olan Maimonides (1135-1204), Kurtuba'da doğdu ve Fustât'ta yaşadı. Aristotelesçi bir filozof olan Maimonides'in en önemli eserlerinden biri, İbranice *More Nebuhim* adıyla bilinen *Delâletü'l-Hâirîn*; diğeri ise, yahudi şeraitine getirdiği yeni yorumları ihtiva eden *Mişne Tora* adlı eseridir. Felsefi ve kelâmî çalışmalarında akıl ile dinin birbiriyle çelişmediğini ortaya koymaya çalışan Maimonides'in tespit ettiği 13 maddelik iman esasları Ortodoks Yahudiler tarafından hâlâ kabul edilmekte, *siddur* adı verilen duâ kitaplarında yer almakta ve sabah dualarında okunmaktadır. Aynı zamanda hekimlik mesleğini de icra eden Maimonides, son dönem Mısır Fatimî sultanlığı sarayında hekim olarak çalışmıştır. 1204 tarihinde Fustât'ta (Kahire) vefat etti. Geniş bilgi için bkz.: *Dictionnaire Encyclopedique du Judaïsme*, edit.: Geoffrey Wigoder, Paris 1993, s. 684-690.

³ Doç. Dr. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi ABD.

len 'kelam'ın mahlûk olduğu anlamı çıkmaktadır- ittifakla kabul ettiği ortada iken. Zira [kelam sıfatının] Allah'a nispet edilmesi, Musa'nın duyduğu konuşmanın Allah tarafından yaratılmış ve yaratılıştaki bütün eserler gibi üretilmiş (*ibtadeahû*) olduğu anlamına gelmektedir. İleride, peygamberlik konusu üzerinde daha geniş bir şekilde durulacaktır. Buradaki amacımız, Allah'a 'kelam' sıfatı nispet edilmesi ile genel olarak bizim fiillerimize benzer sıfatların O'na nispet edilmesinin aynı şey olduğunu göstermektir. Buna göre, peygamberlerin ilahi bir bilgiye sahip olduklarını zihinlere kabul ettirebilmek için, onlara Allah'ın konuştuğu ve bazı şeyler söylediği denmekte idi. Böylece, onların (*peygamberlerin*) Allah tarafından bize getirdikleri şeylerin, onların kendilerine ait düşünce ve fikirler olmadığını bilmemiz istenmekte idi. Bu konu, ileride geniş olarak ele alınacaktır. Daha önce bu konuya kısaca değinilmişti.

Bu Bölümde sadece 'kelâm' (dibur) ve 'kavl' (amira, demek, söylemek) fiillerinin benzer kelimeler (lafz müsterek) olduğunu ortaya koymaktır. Birincisi; (bu kelimeler) 'dil ile ifade etmek' (nutk bi'l-lisân) anlamına gelmektedirler. Meselâ: 'Musa konuşuyor' (Moşe yedaber)⁴; 'Ve Firavun dedi' (Va-yomer Far'a)⁵. Ayrıca (bu kelimeler); aklımızda tasavvur edilen ve dil ile ifade edilmeyen 'düşünce' için de kullanılmaktadır; meselâ: 'Ve kalbimden dedim ki'⁶; 'Ve kalbimden konuştum'⁷; 'Ve senin kalbin konuşur'⁸; 'Kalbim seninle ilgili şöyle demektedir'⁹; 'Ve Esav kalbinden şöyle demektedir'¹⁰; bunların dışında daha birçok örnek var.

Nihayet, (bu kelimeler) 'irade' anlamlarına da gelmektedir. Meselâ: 'Ve o, Davud'a öldürülmesini söyledi'¹¹; yani, 'onu öldürme niyetinde olduğu' yani 'onu tasarlıyordu' anlamına gel-

⁴ Çıkış, 19/19.

⁵ Çıkış, 5/5.

⁶ Vaiz, 2/15.

⁷ Vaiz, 2/15.

⁸ Süleyman'ın Meselleri, 23/33.

⁹ Mezmurlar, 27/8.

¹⁰ Tekvin, 27/41.

¹¹ II Samuel, 21/16.

mektedir; -‘Beni öldürmekten mi söz ediyorsun’¹², yani, ‘beni öldürmeye niyetin mi var?’ şeklinde anlaşılmalıdır. ‘-Ve topluluğun tamamı, onların taşlanması söyledi’¹³; bunun için de birçok örnek verilebilir.

‘Kavl’ ve ‘kelâm’ fiilleri Allah’a her nispet edildiğinde, (yukarıda ifade edilen) son iki anlamda kullanılırlar. Yani, ya ‘irade’ ve ‘isteği’ (meşîet) ya da -ister yaratılmış bir ses isterse ileride açıklayacağımız peygamberlik yollarından biri ile olsun- Allah tarafından verilen bir anlamı (ma’nâ) ifade ettiklerini demek istiyorum. Kesinlikle, ne Allah’ın ‘harfler’ ve ‘sesler’le konuştuğu anlamına gelmekte; ne de Allah, anlamlar onun nefsinde iz bırakacak ve böylece zâtında zâtına ilave bir mânâ katacak bir nefis sahibi değildir. Aksine, bu manaların Allah’a taalluku ve nispeti, diğer fiillerin O’na nispet edilmesi gibidir.¹⁴

‘Kavl’ ve ‘kelâm’ kelimelerinin ‘irade’ ve ‘meşîet’i ifade etmesi, daha önce belirttiğimiz üzere bu kelimelerin müşterek anlama sahip olmaları nedeniyledir. Aynı şekilde, daha önce de işaret edildiği üzere, bizimle benzerlik kurmak içindir. Gerçekten de insan, ilk anda, yapmak istediğimiz bir şeyin sadece ‘irade’ edilmesi ile nasıl meydana geldiğini anlayamaz. Zira o, öncelikle, bir kimsenin bir şeyin yapılması istediğinde ya kendisinin onu yapacağını veya başkasına onu yapmasını emredeceğini düşünür. İşte bu nedenle, O’nun iradesinin yerine getirildiğini ifade etmek için Allah’a mecazi anlamda ‘emir’ fiili nispet edilmiş ve ‘O, bir şeyin yapılmasını ‘emretmiştir’ ve o ‘yapılmıştır’ denmiştir (üstü’ra). Böylece, konu bizim fiillerimize benzetilerek ifade edilmiştir. Zira daha önce de işaret ettiğimiz üzere, söz konusu fiil (söylemek veya emretmek) ‘irade’ anlamını da işaret etmektedir. Buna göre, Yarattılış kıssasında ‘Ve (Allah) dedi...’ (Ve kâle), ‘Ve (Allah) dedi...’ (Ve kâle), vb... (va-yomer) ifadelerinin geçtiği her yerde, ‘O istedi’

¹² Çıkış, 2/14.

¹³ Sayılar, 14/10.

¹⁴ Maimonides’in Allah’ın sıfatlarına ilişkin bu görüşleri ile İslâm filozofları arasındaki görüşlerin mukayesesini için bkz.: Harry Austryn Wolfson, *Kelâm Felsefesi, Müslüman-Hıristiyan-Yahudi Kelâmı*, çev.: Kasım Turhan, İstanbul 2001, s. 32-43; 61-83. (ç. n.)

(şâe) veya 'O diledi' (erâde) anlamı kastedilmektedir. Bu, bizden öncekilerin de dile getirdiği bir görüştür ve çok meşhurdur. Bunun delili; yani demek istiyorum ki, 'dedi' (amar) (ifadelerindeki) fiillerin 'konuşmalar' anlamına değil de 'iradeler' anlamına geldiğinin delili, 'sözlerin' (el-ekâvîl) sadece emir alabilecek bir varlığa söylenebilir olmasıdır. Buna göre 'Gökler Tanrı'nın kelimesiyle yapıldı'¹⁵ şeklindeki ifadeler ile 'Ve bütün orduları, ağzından çıkan solukla'¹⁶ şeklindeki sözler aynı paraleldedir. Nasıl ki 'O'nun ağzı' ifadesi ile 'O'nun ağzından çıkan soluk' ifadesi mecaz (istiâre) ise, 'O'nun kelamı' ve 'O'nun sözü' de birer mecazdır (istiâre). Bununla, O'nun niyeti (kasd) ve isteği (meşîet) ile onların (göklerin) var oldukları demek istenmektedir. Bu durum, meşhur ilim adamlarımızın bilmediği bir şey değildir. Burada, 'kavl' (amar) ve 'kelâm' (dibur) fiillerinin İbranice'de aynı anlama (synonymes) geldiklerini belirtme gereğini duymuyorum (nitekim bu cümleden de o anlaşılmaktadır): 'Çünkü o, Tanrı'nın bize söylediği (kellemenâ, dibber) bütün sözlerini (akvâl, amirôt) işitti'¹⁷.

¹⁵ Mezmurlar, 33/6.

¹⁶ Mezmurlar, 33/6.

¹⁷ Yeşu, 24/27.